

ellene való hathatós védekezésről, de közvetett hatása is lesz, mégpedig az, hogy a gyermekek révén a szülők is bekapcsolódnak a légvédelmi munkába, s gyermekeiken át ismerik meg annak életbevágó fontosságát és szükségességét.

(W. L.)

A magyar nyelv védelmében!

A nyelv a műveltséggel fejlődik. Fejletlen népek nyelve is fejletlen, kezdetleges. (Megemlítjük, hogy a finnugor alapnyelv szavai is, de minden más alacsony fokon álló nép nyelvének szavai is eredetileg csak névszók voltak. A történet és állapotot kifejező igék és ragozások [igemódok, igeidők] későbbi fejlődés eredménye.) Művelt népnek a nyelve hosszú fejlődés eredménye. A nyelv ugyanis, mint az illető nyelvközösség egyik folyamatos lelki és testi életnyilvánulása, történeti jelenség, apáról fiúra, nemzedékről nemzedékre hagyományozódik, a nyelvközösség ajkán él, az étellel fejlődik és ebben a fejlődési folyamatban folytonosan változik. Csak a kihalt népek nyelve nem változik már.

Hogy mennyire megváltozik ennek a fejlődésnek folyamán a nyelv, azt szembeszökően igazolhatjuk a nyelv régebbi koraiból származó nyelvemlékekkel. Ez a változás évszázadok folyamán egészen a felismerhetetlenségig fokozódhat. (Például a legrégebbi (a XIII. szd. elejéről való) szöveges nyelvemlékünknek, a Halotti Beszédnek bevezető mondata: *Lalialuc feleym zumtuchel mic vogmuc isa pur et chomuv vogmuc* (=látjátok feleim szemetekkel, mik vagyunk, bizony por és hamu vagyunk). Mennyire megváltozott a szavak hangalakja! Pedig 700 év a nyelv életében nem is olyan hosszú idő.

Megváltozik idővel elsősorban a *szókincs*. Őseink kevés szóval érték be; ma már 150.000-nél többre becsülik nyelvünk szavainak számát. A változás során sok szó el-évül, kivesz (például *apol*=csókol; *fiol*=mostohafiu; *verő*=kalapács; *böng*=a tőkén vagy fán felejtett gyümölcs; *ir*=gyökér, ma is *irmag*; *kaszab*=mészáros; ma is: kaszabol; *or*=tolvaj, ma is: orgazda, orgyilkos, orv, stb.).

Viszont a szavak elavulása, lassu kiveszése mellett

régi szavak felujítása és új szavaknak különösen képzéssel és összetétellel keletkezése is folyamatos jelensége a nyelv életének.

Ezek azonban nem veszedelmesek a nyelvre. Sokkal inkább azok az átvételek, különösen ha jó magyar szavakkal helyettesíthetjük azokat.

A jó nyelvérzék ösztönösen elfogadja a neki megfelelő változásokat és újszerűségeket; és ösztönösen küzd a bizonytalan, helytelen, erőszakolt és idegenszerű ellen, — sokszor sikerrel, de sokszor sikertelenül is. A szokás szentesítő ereje ugyanis a nyelvhasználatban annyira elhatalmasodott, hogy idővel polgárjogot biztosít olyan nyelvi jelenségeknek is, amelyeket a régebbi nyelvhasználat helytelenségnek, a nyelv szellemével összeférhetetlennek nyilvánított s amelyeket ilyeneknek érez az ép nyelvérzék ma is. Akárhány ilyen helytelenség már olyan erős gyökeret vert a nyelv talajában, hogy onnan többé ki nem téphető. A nyelvújítás több szabálytalan alkotását például százados nyelvhasználat törvényesítette: *távíral*, *távbeszélő*, *nyugdíj*, *gyufa*, *képviselet*, *számfejtés*, *kárpótolni*, *lettár*, *esernyő*, *állam*, *tömeg*, *egyenleg*, stb. mindmegannyi nyelvtény, amelyek bár szabálytalanok, nyelvünkben többé már ki nem írthatók. De ugyanígy találunk olyan nyelvtényeket is, amelyek bár hibásak, szabálytalanok, ma már általánosan használják őket, legjobb íróink műveiben is előfordulnak: *mindenszentek*, *háromkirályok napja*, *előszó*, *feltétel*, *befolyás*, *elsősorban*, *aláírás*, *házmester*, *polgármester*, *Urísten*, *háziur*, *előfizetés*, stb.

Ez esetben törekvésünk csupán az, hogy az ilyen nyelvtények analógia révén való további nyelvrontó hatását megakadályozzuk.

Kerüljük azonban — hacsak lehet — a német eredetű *-iroz* igeképzőt és használjuk a magyar *-ál* vagy *-z* képzőt, ha már az idegen igéket nem mellőzhetjük! Mondjuk tehát: *aszfaltoz* (aszfaltíroz), *betonoz* (betoníroz), *(be)vagonoz* (bevagoníroz), *pasteuröz* (pasteurizál), *plombál* (plombíroz), *retusál* (retusíroz), *szekál* (szekíroz), *blamál* (blamíroz), stb.

Azonban nem kerülhetjük el az *-iroz* képzőt e szavakban: *masíroz*, *egzecíroz*, *hazardíroz*, *harikíroz*, *finanszíroz*, *szortíroz*, *lanszíroz*, *forszíroz*, *storníroz*, *paríroz*, de éppen így nem kerülhetjük el ma már az *-izál* igekötőt sem az ilyen szavakban: *stabilizál* (stabilizálás), *modernizál*, *monopolizál*, *improvizál*, *kritizál*, *politizál*, stb.

Legjobb azonban, ha e szavakat egyáltalában elkerüljük s ha van, megfelelő magyar szót használjunk helyettük.

Igen sok olyan németes összetétel terjedt el az utóbbi időben, amelyek előtagjának helyébe melléknévi jelző kívánkozik, főként ha hovatartozást, származást akarunk kifejezni. Például tőzsdejáték = *tőzsdei játék*, tőzsdealkusz = *tőzsdei alkusz*, tőzsdeidő = *tőzsdei idő*, szőlőkosár = *szőlőkosár*, almarétes = *almásrétes*, hüvelybab = *hüvelyes bab*, iskolaév = *iskolai év*, iskolapélda = *iskolai példa*, pénzszekrény = *pénzes szekrény*, pénztárca = *pénzes tárca*, urlovas = *uri lovas*, urvezető = *uri vezető*, borfiu = *borosfiu*, italos, aranyifjuság = *aranyos ifjuság*, légvédelem = *légi védelem*, divatszó = *divatos szó*, divatszín = *divatos szín*, (ugyanígy = *divatkirály*, *divathölgy*, *divatbarát*, stb.), szokványbuza = *szokványos buza*, stb.

Ilyen kerülendő németes összetétel még koronatanu = *főtanu*, vérfürdő = *öldöklés*, hússzék = *mészárosüzlet*, könyvvezetés = *könyvelés*, könyvvitel, szívjóság = *jószívűség*, jólelkűség, lakáshivatal = *lakásügyi hivatal*, kebelbarát = *testi-lelki jóbarát*, jogalap = *jogi alap*, babkáv = *szemes kávé*, államépítészeti hivatal = *állami építészeti hivatal*, államkötvény = *állami kötvény*, államnyomda = *állami nyomda*, államvasut = *állami vasut*, vasutállomás = *vasuti állomás*, kamarazene = *kamarai zene*, iparcikk = *ipari cikk*, iparoktatás = *ipari oktatás*, ipartestület = *iparos testület*, iparkamara = *iparos kamara*, gyáripár = *gyári ipar*, falragasz = *fali hirdetés*, hadtörténelem = *hadi történelem*, házzsabály = *házi szabály*, manapság = *mai napság*, teaest = *teás est*, szénlapát = *szenes lapát*, hitelszövetkezet = *hitelező szövetkezet*, karszék = *karosszék*, végösszeg = *végző összeg* vagy *teljes összeg*, végeredmény = *végző eredmény*, énekkar = *énekeskar*, falkavadászat = *falkás vadászat*, tuloldal = *tulsó oldal*, stb.

Ujabbán tért hódítanak az ilyen németes összetételek: Jáva-káv, Santos-káv, Havanna-szivar, Jamaika-rum, ehelyett: *jávai kávé*, *santosi kávé*, *havannai szivar*, *jamaikai rum*, stb., mert ugyebár *tokaji bor* s nem Tokaj-bor, *gyulai kolbász*, *szegedi paprika*, *debreceni szalonna*, *svájci óra*, *alföldi buza*, de éppen ilyen rosszak ezek is: *Európa-bajnok* (ehelyett: *európai bajnok*, *Duna-híd* = *dunai híd*, *Balkán-háború* = *balkáni háború*, *kongónéger* = *kongói néger*, *Távolkelet* = *Távoli Kelet*, stb.

Németes összetételek ezek a nagyon elterjedt idegen szavak: perszonálunio, reálpolitika, szociálpolitika (ehelyett *társadalmi politika*), agrárállam = *földmivelő állam*, agrártársadalom = *földmives társadalom*, kriminálstatisztika = *bűnügyi statisztika*, thermálfürdő = *melegforrásu fürdő*, kulturpolitika = *művelődéspolitiká*.

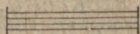
Mindezen összetételeknek előtagja változatlan német átvétel, sült németesség. Ha már mindenáron az idegent

akarjuk erőltetni, akkor jelzős kifejezéssel kell élnünk, mert a magyar nyelvszokásnak ez felel meg, tehát: perszonális unio, reális politika, szociális politika, agrárius állam, kulturális politika, integrális számítás, termális fürdő, stb.

Komáromi Géza.

(Folytatjuk.)

Tanítások — vázlatok

Beszéd- és értelemgyakorlat

II. OSZTÁLY.

A Bodri, vagy a mi kutyánk

A természeti vonatkozású anyagot úgy dolgozzuk fel, hogy beszéd- és értelemgyakorlatnál a természetrajzi egyednek (jelelően a kutyának) inkább olyan tulajdonságait hangsúlyozzuk, amelyek az emberrel vannak vonatkozásban.

A beszéd- és értelemgyakorlat körében tehát a tárgyalatnak azokat a jellemző vonásait tanítjuk, amelyek az ember szempontjából fontosak.

Tanításunk tárgyának vázlata a következő lesz:

(A II. osztályban a beszéd- és értelemgyakorlatnál előtérben áll a látottak fölött gondolkodó ember).

I. Előkészítés: a) Melyik állat az ember legkedvesebb barátja.

b) Az érdeklődés felkeltése: Az életmentő kutya c. elbeszélés elmondása; a tanulók tapasztalatainak elmondása.

c) Célkitűzés: Beszéljünk ma a Bodriról (a mi kutyánkról!)

II. Tárgyalás: a) A gyermekek meglévő ismereteinek felújítása.

Mit tudtok a kutyáról, gyermekek? Kinek milyen a kutyája?

b) A kutya alaki és jellemző tulajdonságai. Milyen kutyákat ismerünk? Milyen a hűséges kutya?

c) Hogyan viselkedik vele az ember? Miért nem szabad bántalmazni a kutyát? Megérdemli a szeretetünket?

III. Befejezés: Összefoglalás rajz és vázlatzavak alapján. Rajzoljuk le a mi Bodrinkat! Írjuk fel mellé, milyen jó tulajdonságai vannak!

b) Nevelő hatás kiváltása. (Állat-védelem).